

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

VERKORTE OPLEIDINGEN IN HET NIET-BEKOSTIGD MBO ONDERWIJS

Utrecht, november 2018

Voorwoord

Hoe kan je in korte tijd worden opgeleid of bijgeschoold als beveiligger, als verzorgende of bijvoorbeeld als secretaresse? Dat kan onder meer met een verkorte opleiding die leidt tot een erkend mbo-diploma. En zulke opleidingen voorzien in een brede vraag. Zo heeft de steeds krapper wordende arbeidsmarkt een toenemende behoefte aan gedegen opgeleide maar snel beschikbare beroepskrachten. Ook vragen bepaalde groepen studenten zelf om korte en flexibele opleidingstrajecten: als je bijvoorbeeld al werkervaring hebt en snel weer beschikbaar wilt zijn voor de arbeidsmarkt. En verkorte beroepsopleidingen kunnen ook bijdragen aan de maatschappelijke behoefte aan een leven lang ontwikkelen.

Hoe verzorgen instellingen die verkorte opleidingen, en wat vergt dit van ze? En wat vergt het volgen van zo'n opleiding van studenten? Deze vragen hebben wij in dit onderzoek willen beantwoorden. Het onderzoek richt zich op niet-bekostigde opleidingen - opleidingen waar het rijk niet financieel aan bijdraagt - want daarbij kunnen instellingen afwijken van de wettelijke studieduur.

Wat hebben we vastgesteld? Allereerst: de meeste onderzochte instellingen slagen er in om slagen er in om het onderwijs van verkorte opleidingen kwalitatief goed in te richten. Een verkorte opleiding aanbieden blijkt daarbij veel meer te vergen dan alleen de studieduur verkorten - instellingen moeten van tevoren goed nadenken over de inrichting en organisatie van de opleidingen. Want we zien dat goede verkorte opleidingen verscheidene belangrijke kenmerken delen: een intensief programma met intensieve begeleiding door een kleine groep betrokken docenten, een strakke structuur, en kleine studentengroepen.

Tegelijkertijd blijkt dat verkorte opleidingen niet voor elke student geschikt zijn. Daarom zullen instellingen scherp voor ogen moeten hebben voor wie het traject is bedoeld, en studenten hierover goed moeten informeren.

Instellingen moeten dus over dit soort aspecten nadenken, en uiteraard ook blijven waarborgen dat wordt voldaan aan de eisen die worden gesteld aan een mbo-diploma. Dan kunnen verkorte opleidingen inderdaad een goede maatschappelijke bijdrage leveren. Want de samenleving vraagt met ongeduld om goed opgeleide vakmensen. Om gekwalificeerde beroepskrachten die niet per se via een langere opleiding het mbo-diploma hebben behaald.

Monique Vogelzang
Inspecteur-generaal van het Onderwijs

Inhoud

Voorwoord 2

Samenvatting 4

Inleiding 7

1 Onderzoeksopzet 8

1.1 Definitie, wettelijke bepalingen en afbakening 8

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen 9

1.3 Aanpak 9

2 Aanbod, kenmerken en inrichting van verkorte opleidingen 13

2.1 Aanbod van verkorte opleidingen 13

2.2 Kenmerken van verkorte opleidingen 14

2.3 Inrichting/organisatie, kwaliteit en succesfactoren en knelpunten van verkorte opleidingen 18

3 Conclusies en aanbevelingen 27

Literatuur 31

Bijlage I Studieduur en onderwijstijd 32

Samenvatting

Inleiding

De Inspectie van het Onderwijs heeft in 2017-2018 een onderzoek uitgevoerd naar verkorte opleidingen in het niet-bekostigd mbo-onderwijs. Het gaat dan om niet-bekostigde opleidingen die zowel niet-bekostigde als bekostigde instellingen aanbieden. Mbo-instellingen bieden verschillende varianten aan van erkende niet-bekostigde mbo-opleidingen. Dit doen ze om in te spelen op de toenemende vraag van de arbeidsmarkt en van studenten naar maatwerk en flexibele opleidingstrajecten. Ook verkorting van opleidingen komt hierbij voor. Onder verkorte opleidingen verstaan we in dit onderzoek opleidingen die korter duren dan de wettelijk voorgeschreven minimale studieduur die voor bekostigde opleidingen geldt. Bij niet-bekostigde opleidingen is verkorting van de studieduur toegestaan.¹

Verkorte opleidingen leveren –zeker voor de volwassen doelgroep die al werkervaring heeft- een belangrijke bijdrage aan het voortdurend verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden (leven lang leren) en hiermee aan het aanpassen aan veranderende eisen van de arbeidsmarkt. Verkorte opleidingen bieden daarnaast een perspectief voor jongere studenten die sneller de arbeidsmarkt willen betreden.

Het doel van dit onderzoek is om meer zicht te krijgen op de kenmerken van verkorte opleidingen die mbo-instellingen aanbieden, de borging van de basiskwaliteit en de eventuele succesfactoren en risico's van deze opleidingen.

Opzet van het onderzoek

De focus van het onderzoek is het niet-bekostigd onderwijs. Dit valt uiteen in enerzijds de opleidingen (bol, bbl of derde leerweg) die niet-bekostigde instellingen aanbieden en anderzijds de niet-bekostigde opleidingen in de derde leerweg die bekostigde instellingen aanbieden. Voor niet-bekostigde opleidingen is er geen studieduur voorgeschreven. Ten aanzien van onderwijstijd geldt dat deze voor niet-bekostigde bol- en bbl-opleidingen naar rato minimaal gelijk moet zijn aan de voorgeschreven urennormen. Voor de derde leerweg opleidingen is er geen voorgeschreven onderwijstijd.

In totaal gaat het bij het niet-bekostigd onderwijs om een beperkt deel van het totale mbo-onderwijs. Het aantal studenten bij niet-bekostigde instellingen bedraagt circa 34.000 tegenover circa 496.000 bij bekostigde instellingen. Niet alle studenten van niet-bekostigde instellingen zitten bovendien in een verkorte opleiding. Ook de derde leerweg opleidingen van bekostigde instellingen zijn zeer beperkt in aantallen studenten.

Het themaonderzoek hebben we in twee fases uitgevoerd. We zijn begonnen met het uitzetten en vervolgens analyseren van een vragenlijst onder alle niet-bekostigde en bekostigde instellingen. Aansluitend hebben we een kwaliteitsonderzoek uitgevoerd bij een selectie van opleidingen en instellingen. De meeste onderzochte opleidingen hadden ten tijde van het onderzoek minder dan 50 studenten. Daarbij hebben we bij de niet-bekostigde instellingen vrijwel uitsluitend instellingen geselecteerd die al enige jaren actief zijn in het aanbieden van verkorte opleidingen. In het onderzoek op locatie hebben we vooral gefocust op het

¹ Bekostigde opleidingen kennen een vaste studieduur, maar ook hier zijn er mogelijkheden om verkorting te realiseren. Zie ook paragraaf 1.1.

onderwijsproces. De kwaliteit zijn we aangevlogen via de tevredenheid van bedrijven en studenten en via de kwaliteitsborging door de examencommissie.

Conclusies

Op basis van dit onderzoek kunnen we concluderen dat de onderzochte verkorte opleidingen –op een enkele uitzondering na- het onderwijsproces kwalitatief op orde hebben. Om kwaliteit te kunnen bieden, zien we dat deze opleidingen een aantal kenmerken delen. Zo kennen ze allemaal een intensief onderwijsprogramma; verkorte opleidingen zijn geïntensiveerde opleidingen met volle onderwijsdagen waarbinnen de lesstof in een hoog tempo wordt aangeboden. Daarbij komt lesuitval nauwelijks voor. Verder kennen de opleidingen een heldere structuur, een intensieve begeleiding veelal door betrokken docenten uit de beroepspraktijk en kleine groepen.

Vooraf het intensieve programma maakt dat verkorte opleidingen niet voor elke student geschikt zijn. Een sterke intrinsieke motivatie, discipline en zelfwerkzaamheid zijn voorwaarden voor studenten om de opleidingen succesvol binnen de gegeven studietijd te kunnen afronden. Daarnaast is stabiliteit in de persoonlijke levenssfeer van studenten een belangrijke factor voor succes. De kosten die verbonden zijn aan veel verkorte opleidingen maken bovendien dat niet iedere student zich een dergelijke opleiding kan permitteren. We zien dat het aantal studenten dat in verkorte mbo-opleidingen zit nog geen vijf procent van het totaal aantal studenten in het mbo bedraagt.

Verder zien we dat in verkorte opleidingen de primaire focus op de beroepsgerichte vakken ligt. De generieke vakken worden veelal in zelfstudie gedaan en de wijze waarop generieke vakken worden aangeboden past vaak niet bij de veelal volwassen doelgroep. Dit maakt dat de socialisatiefunctie van (beroeps)onderwijs soms minder uit de verf komt dan de kwalificerende functie. Dit is een sterker aandachtspunt voor de jonge studenten dan voor de volwassen doelgroep in verkorte trajecten.

Naast deze algemene conclusie geven we hieronder de belangrijkste deelconclusies uit ons onderzoek. Deze zijn gegroepeerd rond de kenmerken, kwaliteit en de succesfactoren en risico's van verkorte opleidingen.

Verkorte opleidingen betreffen vaak niveau 4 en komen daarnaast veel voor in de sector zorg en welzijn.

- Binnen het aanbod van verkorte opleidingen komen mbo niveau 4 opleidingen en opleidingen in de sector zorg en welzijn het meest voor.

Verkorte opleidingen zijn geïntensiveerde opleidingen.

- Instellingen realiseren een substantiële verkorting van de studieduur: een verkorting met 50 procent is niet ongebruikelijk. Daarbij is er sprake van een geïntensiveerd onderwijsprogramma.

Bedrijven en studenten zijn tevreden.

- Bpv-bedrijven zijn te spreken over de flexibiliteit van de opleidingen. Daarnaast waarderen bedrijven de korte lijnen, de contacten en de samenwerking met de opleidingen.
- Studenten kiezen bewust voor een verkorte opleiding. De kleinschaligheid en kleine groepen, de intensieve begeleiding en de betrokken en veelal uit de beroepspraktijk afkomstige docenten dragen vervolgens bij aan hun tevredenheid.
- Instellingen nemen de inbreng van bpv-bedrijven mee in de ontwikkeling of verbetering van hun verkorte opleidingen. Hierbij slagen opleidingen er goed in de praktijk en de werkcultuur van de sector in de lessen te brengen.

Motivatie studenten is een belangrijke succesfactor.

- Instellingen geven aan dat succesvolle studenten een leerbare instelling hebben en dat een bewuste keuze voor het vak bijdraagt aan de motivatie voor de opleiding. Daarbij weten docenten de motivatie van studenten tijdens de opleiding ook effectief te activeren, onder meer door actuele kennis en vaardigheden en voorbeelden uit de beroepspraktijk in de lessen te behandelen.

Verkorte opleidingen zijn gefocust op de beroepsgerichte vakken en niet voor alle studenten geschikt.

- Instellingen beperken in verkorte opleidingen de lesstof zoveel mogelijk tot de beroepsgerichte vakken. De generieke vakken moeten veelal in zelfstudie worden gedaan. De socialisatiefunctie van het mbo-onderwijs komt hiermee soms minder goed uit de verf. Dit is vooral voor jonge studenten in verkorte opleidingen een aandachtspunt.
- De hoeveelheid lesstof en het tempo waarin studenten deze moeten verwerken, maken dat de werkdruk voor studenten hoog is. Zelfdiscipline en zelfwerkzaamheid zijn dan ook essentieel.

Inleiding

Aanleiding

De inspectie ziet dat mbo-instellingen bij opleidingen gericht op een wettelijk erkend mbo-diploma, proberen in te spelen op de –mede in het kader van leven lang ontwikkelen- toenemende vraag naar flexibilisering van, en maatwerk in opleidingstrajecten. De Wet educatie beroepsonderwijs (WEB) geeft ook ruimte om het mbo-onderwijs op verschillende manieren in te richten en maatwerk te bieden. Deze ruimte verschilt voor niet-bekostigde en bekostigde instellingen. Dit maakt dat instellingen diverse varianten van opleidingen aanbieden. Ook verkorting van opleidingen komt hierbij voor. Onder verkorte opleidingen verstaan we opleidingen die korter duren dan de wettelijk voorgeschreven minimale studieduur die voor bekostigde bol- en bbl-opleidingen geldt. Verkorte opleidingen spelen in op de wensen en behoeften van bepaalde groepen studenten en ze komen tegelijkertijd tegemoet aan de vraag van sectoren naar meer flexibiliteit in opleidingstrajecten. Een goed beeld van hoe deze opleidingen zijn ingericht en of ze de beoogde kwaliteit bieden ontbreekt echter.

Dit onderzoek dient dan ook inzicht te geven in het aanbod en de kenmerken van niet-bekostigde verkorte opleidingen die mbo-instellingen aanbieden. Dit om na te gaan of verkorting van de studieduur risico's met zich meebrengt voor de kwaliteit van het onderwijs. Maar ook om aanbevelingen te kunnen doen aan mbo-instellingen over belangrijke (rand)voorwaarden om verkorte opleidingen aan te bieden en/of aan de overheid over de verdere ontwikkeling van wet- en regelgeving, beleid en toezicht op het gebied van maatwerk en flexibilisering. Daartoe brengen we in dit onderzoek mogelijke succesfactoren en knelpunten in kaart.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 beschrijven we de onderzoeksvragen en de opzet van het onderzoek. Hoofdstuk 2 bevat de resultaten van het onderzoek. Het geeft een overzicht van het aanbod en de kenmerken van verkorte opleidingen en gaat in op de kwaliteit, succesfactoren en knelpunten. In hoofdstuk 3 geven we de belangrijkste conclusies van het onderzoek en doen we enkele aanbevelingen. In de bijlage is een overzicht opgenomen van de relevante wettelijke bepalingen.

1 Onderzoekopzet

1.1 Definitie, wettelijke bepalingen en afbakening

Het begrip verkorte opleiding is niet in de wet (WEB) opgenomen. Er zijn echter wel wettelijke bepalingen die ruimte geven waardoor verkorting mogelijk is en maatwerk voor (groepen) studenten mogelijk is. De wettelijke bepalingen verschillen tussen bekostigde en niet-bekostigde instellingen en tussen enerzijds bol- en bbl-opleidingen en anderzijds opleidingen in de derde leerweg (ovo).

Bekostigde instellingen hebben te maken met een wettelijk bepaalde studieduur voor bol- en bbl-opleidingen. Voor niet-bekostigde instellingen gelden deze bepalingen over de studieduur bij bol- en bbl-opleidingen niet. Zij kunnen zelf bepalen welke studieduur ze voor bepaalde opleidingen hanteren. Overigens kunnen bekostigde instellingen op individueel studentniveau wel afwijken van de voorgeschreven studieduur als gevolg van bijvoorbeeld vrijstellingen.²

Bij bekostigde instellingen is daarnaast voor bol- en bbl-opleidingen ook het aantal onderwijsuren (onderwijstijd = norm voor begeleide onderwijsuren en bpv-uren) bepaald. Bij niet-bekostigde instellingen is de onderwijstijd afhankelijk van de studieduur en moet deze naar rato ten minste gelijk zijn aan de voorgeschreven urennormen.³ Onder bepaalde voorwaarden hebben zowel bekostigde als niet-bekostigde instellingen de mogelijkheid om van de urennormen af te wijken.⁴ Hoe het eventueel afwijken van de urennormen vervolgens samenhangt met de voorgeschreven studieduur is in de WEB niet in detail beschreven.

Verder kunnen zowel bekostigde als niet-bekostigde instellingen opleidingen in de derde leerweg aanbieden. Voor deze opleidingen geldt geen voorgeschreven studieduur en geen voorgeschreven onderwijstijd. Opleidingen in deze leerweg worden niet-bekostigd door de overheid en behoren bij de bekostigde instellingen tot de zogenoemde contractactiviteiten.⁵ In de bijlage geven wij voor bekostigde en niet-bekostigde instellingen een overzicht van de wettelijke bepalingen over studieduur en onderwijstijd.

Uitgaande van deze bepalingen verstaan we onder een verkorte opleiding, een opleiding die korter duurt dan de wettelijk voorgeschreven minimale studieduur zoals die voor bekostigde opleidingen geldt.

2 De eisen aan de studieduur zijn namelijk eisen op het niveau van het reguliere onderwijsprogramma. Op individueel niveau kan altijd worden afgeweken van de voorgeschreven studieduur als gevolg van bijvoorbeeld vrijstellingen, versnelling, vertraging et cetera. Het bevoegd gezag en/of de examencommissie moeten dit altijd per student kunnen onderbouwen. Het is mogelijk om op basis van een aantal individuele studenten een groep te vormen dat vervolgens een opleiding met een afwijkende studieduur doorloopt.

3 Voorbeeld: een instelling die een niveau 2 opleiding (met studieduur van 1 jaar) in 6 maanden aanbiedt, moet 6/12 * 700 uur begeleide onderwijstijd (bot) geven, 6/12 * 250 uur bpv en 6/12 * 1000 uren (bot en bpv) in totaal aanbieden.

4 De opleiding is aantoonbaar van goede kwaliteit. Het bestuur legt verantwoording af over de uren in het bestuursverslag / verslag van werkzaamheden en de uren zijn in lijn met de onderwijsvisie. Verder moet de studentenraad ermee hebben ingestemd (niet-bekostigde instellingen hebben geen studentenraad).

5 In beginsel kunnen bekostigde instellingen ook niet-bekostigde bol- en bbl-opleidingen aanbieden. Dit komt momenteel echter nauwelijks voor.

We richten ons in dit onderzoek op de beroepskwalificerende mbo-opleidingen op niveau 2, 3 en 4. Concreet spreken we van een verkorte opleiding als deze:

- op niveau 2 een studieduur heeft van minder dan 1 jaar;
- op niveau 3 een studieduur heeft van minder dan 2 jaar;
- op niveau 4 een studieduur heeft van minder dan 3 jaar.⁶

Opleidingen in de derde leerweg nemen we in ons onderzoek (ongeacht de studieduur) mee. In de praktijk hebben deze opleidingen ten dele vergelijkbare kenmerken als verkorte opleidingen.

Vavo en educatie kennen geen wettelijke bepalingen over studieduur en vallen buiten dit onderzoek. Dit geldt ook voor alle opleidingstrajecten die niet gericht zijn op het behalen van een wettelijk erkend mbo-diploma.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is om antwoord te geven op de volgende centrale onderzoeksvraag:

Wat zijn kenmerken van niet-bekostigde verkorte opleidingen die mbo-instellingen aanbieden, hoe zijn deze opleidingen ingericht en hoe waarborgen ze de basiskwaliteit van de opleidingen.

De centrale onderzoeksvraag is onderverdeeld in de volgende deelvragen:

1. Bij hoeveel en bij welke niet-bekostigde en bekostigde instellingen komen niet-bekostigde verkorte opleidingen voor en in welke omvang?
2. Wat zijn de kenmerken van deze opleidingen (bijvoorbeeld sector, niveau, leerweg, leeftijdsgroep studenten)?
3. Hoe zijn verkorte opleidingen ingericht (bijvoorbeeld: hoe wordt de verkorting gerealiseerd en hoe is de opzet en uitvoering van deze opleidingen)?
4. Wat is de kwaliteit van verkorte opleidingen, ook vanuit het perspectief van studenten en bedrijfsleven?
5. Hoe is de verkorte opleiding ingebed in het kwaliteitssysteem van de instelling?
6. Zijn er bij verkorte opleidingen knelpunten/risico's en/of succesfactoren voor de borging van de basiskwaliteit, mede gezien vanuit studenten en het bedrijfsleven?

1.3 Aanpak

De focus van het onderzoek is het niet-bekostigd onderwijs. We hebben het dan over:

- (niet-bekostigde) opleidingen die niet-bekostigde instellingen aanbieden en
- niet-bekostigde opleidingen (vooral derde leerweg) die bekostigde instellingen aanbieden.

Dit rapport gaat over beiden typen van niet-bekostigde opleidingen.

⁶ Voor niveau 4 opleidingen is een studieduur voorgeschreven van drie jaar. In afwijking daarvan zijn er door de minister diverse opleidingen aangewezen die een studieduur van vier in plaats van drie jaar mogen hebben. In beide gevallen spreken we van een verkorte opleiding als deze een studieduur korter dan drie jaar heeft.

Het onderzoek naar bekostigde opleidingen van bekostigde instellingen heeft de inspectie op een andere manier ingevuld. Dit omdat de wettelijke ruimte voor bekostigde opleidingen om verkorte opleidingen aan te bieden, beperkter is.

Om inzicht te krijgen in het aanbod van verkorte opleidingen, hebben we de volgende activiteiten ondernomen:

1. Het uitzetten en analyseren van een vragenlijst onder alle niet-bekostigde en bekostigde instellingen;
2. Het uitvoeren van een kwaliteitsonderzoek bij een selectie van opleidingen en instellingen.

Vragenlijst

We hebben alle niet-bekostigde instellingen (in totaal 102) via een vragenlijst gevraagd aan te geven welke opleidingen zij als verkort aanbieden. Hierbij hebben we verkort dus gedefinieerd als korter dan de wettelijk voorgeschreven minimale studieduur. Alle bekostigde instellingen (in totaal 66) hebben we specifiek naar het aanbod van niet-bekostigde opleidingen (derde leerweg) gevraagd. In de vragenlijst is ook gevraagd naar enkele kenmerken van de verkorte opleiding, zoals niveau, leerweg, sector, doelgroep (leeftijdsgroep), onderwijsuren en inrichting van de verkorting. De vragenlijst geeft inzicht in het aanbod en de kenmerken van verkorte opleidingen (deelvragen 1 en 2). Daarnaast geeft de lijst een eerste inzicht in hoe verkorte opleidingen zijn ingericht (deelvraag 3).

Belangrijk om op te merken is dat de informatie een momentopname is. Vooral het bestand van niet-bekostigde instellingen is aan veranderingen onderhevig doordat er nieuwe instellingen bijkomen en andere instellingen stoppen met het aanbieden van erkende mbo-opleidingen. Ook is relevant om te melden dat het aantal studenten bij niet-bekostigde instellingen beperkt is. Het gaat om zo'n circa 34.000 studenten (het aantal studenten in bekostigde opleidingen bedraagt circa 496.000).⁷

Veld/kwaliteitsonderzoek

Op basis van de ontvangen informatie uit de vragenlijst hebben we een selectie gemaakt van instellingen en opleidingen waar we via een kwaliteitsonderzoek meer inzicht wilden krijgen in de inrichting en kwaliteit van verkorte opleidingen en in mogelijke succesfactoren en knelpunten. Het veldonderzoek is dan ook vooral gericht om een antwoord te geven op de deelvragen 3 tot en met 6.

Bij de selectie van instellingen en opleidingen van niet-bekostigde instellingen hebben we gezorgd voor een variatie in instellingen en opleidingen. Zo zijn we tot een mix van kleine en grote instellingen gekomen. We hebben wel voornamelijk instellingen gekozen die al enige jaren actief zijn met het aanbieden van verkorte opleidingen. Daarnaast hebben we voor een spreiding gezorgd op basis van niveau, leerweg en sector. Hierbij hebben we een afspiegeling gekozen van de door instellingen aangeleverde informatie over de opleidingen. Zo hebben we bijvoorbeeld relatief meer opleidingen in de (maatschappelijke) zorg gekozen, omdat deze sector vaak voorkomt in het aanbod van verkorte opleidingen. Daarbij hebben we vergelijkbare opleidingen bij minimaal twee instellingen onderzocht.

In totaal hebben we zeventien niet-bekostigde instellingen geselecteerd en vier bekostigde instellingen. Bij de zeventien niet-bekostigde instellingen hebben we 21 opleidingen onderzocht. Bij vier (grotere) instellingen hebben we twee opleidingen

⁷ Zie pagina 148 en 168, Staat van het Onderwijs 2016/2017.

per instelling geselecteerd. Bij elk van de vier bekostigde instellingen hebben we één opleiding onderzocht. Uiteindelijk heeft de selectie geresulteerd in het overzicht van opleidingen zoals weergegeven in tabel 1.3a (aantal opleidingen naar sector, niveau en leerweg). Vrijwel alle opleidingen die we hebben onderzocht, zijn qua studentenaantallen beperkt in omvang. Slechts enkele opleidingen hadden ten tijde van het onderzoek meer dan 50 studenten in de betreffende opleiding.

Tabel 1.3a: Selectie opleidingen naar sector, niveau en leerweg

Sector + niveau	Aantal onderzochte opleidingen	Leerweg
(Assisterende) zorg, niveau 3	3	Ovo (derde leerweg)
(Assisterende) zorg, niveau 4	5	3 opleidingen bbl, 2 opleidingen ovo (derde leerweg)
Maatschappelijke zorg / welzijn, niveau 3	1	bbl
Maatschappelijke zorg / welzijn, niveau 4	1	bbl
Pedagogisch werk, niveau 3	1	bbl
Pedagogisch werk, niveau 4	1	bbl
Schoonheidsverzorging, niveau 3	2	bol
Horeca, niveau 4	3	bol
Financieel en commercieel economische en administratieve dienstverlening, niveau 4	3	bol
Beveiliging, niveau 2	3	1 opleiding bbl, 2 opleidingen ovo
Techniek en procesindustrie, niveau 3	1	Ovo (derde leerweg)
Koopvaardij en visserij, niveau 2	1	Ovo (derde leerweg)

Om ook iets te kunnen zeggen over de kwaliteit van de opleidingen, hebben we bij de geselecteerde opleidingen een viertal standaarden uit het waarderingskader mbo 2017 onderzocht en beoordeeld. De primaire focus hierbij ligt op het gebied Onderwijsproces. Het gaat om de standaarden Onderwijsprogramma (OP1), Ontwikkeling en begeleiding (OP2), Beroepspraktijkvorming (OP7) en waar mogelijk Kwaliteitsborging examinering en diplomering (ED1). We hebben op opleidingsniveau gesprekken gevoerd met studenten, docenten, management/directie en -waar relevant- examencommissie. In de gesprekken met het management/directie zijn we ook ingegaan op mogelijke knelpunten en succesfactoren van verkorte opleidingen. Voor elk bezoek aan een opleiding hebben we eveneens diverse leerbedrijven telefonisch bevraagd over hun ervaringen en betrokkenheid bij de betreffende opleiding.

Na elk onderzoek is zowel een rapport als een gespreksverslag over de onderzochte opleiding opgesteld. In de rapporten heeft de inspectie op opleidingsniveau een oordeel gegeven op de onderzochte standaarden. Deze rapporten zijn –na hoor en wederhoor- op de website van de inspectie gepubliceerd. De gespreksverslagen hebben alleen als input gediend voor dit rapport. Deze zijn niet gepubliceerd. Wel zijn ze naar de opleidingen gestuurd met het verzoek om ons te informeren over eventuele feitelijke onjuistheden.

Samen met de gegevens uit de vragenlijst, hebben de veldonderzoeken informatie opgeleverd over het aanbod, de kenmerken en de vormgeving van verkorte opleidingen. De belangrijkste bevindingen hiervan bespreken we in het volgende hoofdstuk.

2 **Aanbod, kenmerken en inrichting van verkorte opleidingen**

In dit hoofdstuk gaan we in op de resultaten van het onderzoek. Daarbij starten we met een analyse van de aangeleverde informatie uit de vragenlijst. Het gaat dan vooral om deelvragen 1 tot en met 3. Vervolgens gaan we in op de bevindingen uit het veldonderzoek bij de geselecteerde instellingen en opleidingen. Hiermee brengen we een verdieping aan op deelvraag 3 en gaan we in op de deelvragen 4 tot en met 6.

2.1 **Aanbod van verkorte opleidingen**

We maken in deze paragraaf onderscheid tussen:

- de opleidingen die niet-bekostigde instellingen (nbi's) aanbieden en
- de niet-bekostigde opleidingen (derde leerweg) die bekostigde instellingen (bki's) aanbieden.

Vooraf willen we aangeven dat gegeven de reacties en vragen van niet-bekostigde en bekostigde instellingen naar aanleiding van de vragenlijst, de term verkorte opleiding geen eenduidige associaties blijkt op te roepen bij instellingen. Dit heeft deels te maken met de verschillende wettelijke bepalingen tussen met name bol- en bbl-opleidingen en derde leerweg opleidingen. Daarnaast speelt mee dat er interpretatieverschillen zijn (over de samenhang) van de wettelijke bepalingen over studieduur en (afwijken van de) onderwijstijd.

Verkorte opleidingen bij niet-bekostigde instellingen

Een meerderheid van de niet-bekostigde instellingen (circa 65 procent) heeft aangegeven een of meerdere verkorte opleidingen aan te bieden. De overige niet-bekostigde instellingen die op de vragenlijst hebben gereageerd, hebben laten weten geen verkorte opleidingen aan te bieden.⁸

De opgegeven opleidingen betreffen zowel opleidingen in de beroepsgerichte kwalificatiestructuur (bks) als in de herziene kwalificatiestructuur (hks). Omdat de bks in afbouw is, richten we ons in het vervolg van dit hoofdstuk alleen op de opleidingen in de herziene kwalificatiestructuur (in totaal 533 bol-, bbl- en derde leerweg opleidingen).⁹ In tabel 2.1a geven we de aantallen hks-opleidingen weer per leerweg.

Aangezien er één niet-bekostigde instelling is met een onevenredig groot aanbod van (bbl en derde leerweg) opleidingen, presenteren we deze apart.

Als we bij de bol en bbl-opleidingen de opgegeven studieduur afzetten tegen de voorgeschreven minimale studieduur in de wet dan valt op dat niet alle door instellingen als verkorte opleidingen getypeerde opleidingen, ook conform onze definitie verkort zijn. In tabel 2.1a geven we dan ook aan welk aantal opleidingen

⁸ Een kleine steekproef via de websites van deze instellingen leert dat instellingen niet in alle gevallen een verkorte opleiding hebben opgegeven, terwijl ze deze volgens de website wel aanbieden. We weten echter niet of de definitie in de vragenlijst van een verkorte opleiding voor iedere instelling duidelijk is geweest.

⁹ Het totaal aantal erkende mbo opleidingen van niet-bekostigde instellingen in de nieuwe kwalificatiestructuur (niveaus 2 t/m 4) bedraagt 1061 (2017). Dat betekent dat iets meer dan de helft van het aantal erkende opleidingen in de vragenlijst is opgegeven. Mogelijke redenen voor het verschil kunnen onder meer zijn dat erkende opleidingen niet verkort hoeven te zijn of dat ze in de derde leerweg worden aangeboden en daardoor niet zijn opgegeven als verkort of omdat er wel een erkenning is maar de opleidingen niet actief zijn.

verkort is volgens onze definitie. In totaal hebben 255 van de bol- en bbl-opleidingen (van in totaal 312) een studieduur korter dan de voorgeschreven minimale studieduur.

Voor de derde leerweg opleidingen is er in strikte zin geen sprake van verkorting omdat hier geen studieduur is voorgeschreven. Als we per mbo-niveau de studieduur van reguliere bol- en bbl-opleidingen op deze opleidingen toepassen, dan is de studieduur bij het overgrote deel van de derde leerweg opleidingen korter dan de reguliere studieduur behorend bij het betreffende niveau. Daarom nemen we deze opleidingen mee in de beschrijving van de kenmerken van de opleidingen (paragraaf 2.2).

Tabel 2.1a: Aantal verkorte opleidingen (hks) naar leerweg Nbi's (n=65)

Leerweg	Totaal aantal opleidingen	Waarvan verkort
Bol	108	88
Bbl	100	63
Ovo (derde leerweg)	117	
Totaal	325	151

Grote nbi (n=1)

Leerweg	Totaal aantal opleidingen	Waarvan verkort
Bol	-	-
Bbl	104	104
Ovo (derde leerweg)	104	
Totaal	208	104

Derde leerweg opleidingen bij bekostigde instellingen

Bij bekostigde instellingen valt op dat slechts een beperkt deel van de instellingen (circa 13 procent) heeft aangegeven niet-bekostigde derde leerweg opleidingen aan te bieden.¹⁰ De focus van bekostigde instellingen ligt duidelijk op het bekostigd onderwijs (bol- en bbl-opleidingen).

Het aantal derde leerweg opleidingen in de herziene kwalificatiestructuur dat instellingen aangeven aan te bieden, bedraagt minder dan 40.¹¹ Het blijkt dat de studieduur bij vrijwel alle opgegeven derde leerweg opleidingen korter is dan de reguliere studieduur behorend bij het betreffende mbo-niveau.

2.2 Kenmerken van verkorte opleidingen

In deze paragraaf gaan we in op een aantal kenmerken van verkorte niet-bekostigde opleidingen zoals deze uit de vragenlijst naar voren komen. We beginnen met de kenmerken van de opleidingen van niet-bekostigde instellingen. Daarna gaan we kort in op de derde leerweg opleidingen van bekostigde instellingen.

Op voorhand merken we op dat het aantal studenten dat in verkorte mbo-opleidingen (leidend tot een erkend mbo-diploma) zit slechts een paar procent van het totaal aantal studenten in het mbo bedraagt.

¹⁰ In totaal hebben 15 instellingen binnen de hks een erkenning voor het aanbieden van de derde leerweg.

¹¹ Het aantal derde leerweg erkenningen bij bekostigde instellingen in 2017 in de nieuwe kwalificatiestructuur bedroeg 51.

Kenmerken verkorte opleidingen niet-bekostigde instellingen

Mbo-niveau

Verkorte opleidingen komen bij niet-bekostigde instellingen het meest voor op niveau 4; meer dan de helft van de verkorte opleidingen betreft niveau 4. Dit geldt voor zowel bol-, bbl- als derde leerweg opleidingen. Ook de niveau 4 opleidingen die vier jaar in plaats van drie jaar mogen duren, bieden instellingen veelal in verkorte vorm aan (korter dan drie jaar).

Naast niveau 4 zijn ook niveau 3 opleidingen goed vertegenwoordigd in het aanbod van verkorte opleidingen. Verkorting van niveau 2 opleidingen komt relatief weinig voor, een uitzondering vormen opleidingen in de beveiliging. Een mogelijke verklaring voor het beperkte aantal niveau 2 opleidingen is dat de minimale studieduur van deze opleidingen een jaar is en dat verkorting vaak niet realiseerbaar of gewenst is om de juiste beroepshouding aan te leren. Een andere verklaring ligt mogelijk in het feit dat de herziene kwalificatiestructuur relatief minder opleidingen op niveau 2 kent. Dit heeft mede te maken met de verbreding van de kwalificatiedossiers op dit niveau.

Leeftijdsgroep

Als we naar de leeftijdsgroepen kijken, dan valt op dat alleen bol-opleidingen zich specifiek richten op studenten van onder de 23 jaar. Bij bbl-opleidingen maar zeker bij de derde leerweg verschuift de focus naar studenten van 23 jaar en ouder waarbij de leeftijdsgroep breed is, tot zelfs 55-plus. Veel opleidingen maken echter geen onderscheid in leeftijdsgroep en zijn toegankelijk voor alle leeftijdsgroepen. Dit is evenwel niet specifiek voor verkorte opleidingen.

Sector

Binnen het aanbod van door de instellingen opgegeven verkorte opleidingen komen opleidingen in de sector zorg en welzijn het meest voor. Dit geldt voor alle drie de leerwegen, waarbij de dominantie van zorg en welzijn sterker is bij bbl- en derde leerweg opleidingen dan bij bol-opleidingen. Naast opleidingen in de sector zorg en welzijn zijn bij bol- en derde leerweg opleidingen, opleidingen in de (financieel en commercieel) economische en administratieve dienstverlening goed vertegenwoordigd. Bij bbl vallen verder opleidingen in de techniek en procesindustrie op.

Als we deze verdeling over de sectoren afzetten tegen de verdeling in het totaal aantal erkende mbo-opleidingen van niet-bekostigde instellingen in de hks, dan valt op dat de sector zorg en welzijn in verhouding oververtegenwoordigd is in het opgegeven aanbod aan verkorte opleidingen. Binnen het erkende aanbod van opleidingen van niet-bekostigde instellingen zijn de sectoren zorg en welzijn, de (financieel en commercieel) economische en administratieve dienstverlening en de techniek en procesindustrie namelijk ongeveer even groot. Dit duidt erop dat niet-bekostigde instellingen, opleidingen in de sector zorg en welzijn relatief vaker in een verkorte vorm aanbieden.^{1 2} Dit strookt met het feit dat er op de arbeidsmarkt veel vraag is naar snel beschikbare arbeidskrachten in de zorg en dat instellingen op deze vraag inspelen.

^{1 2} Als we naar het aanbod van niet-bekostigde instellingen kijken, zien we dat 35 procent van de instellingen (36) zich richt op opleidingen in de (financieel en commercieel) economische en administratieve dienstverlening. Van deze 36 verzorgen 16 instellingen kappersopleidingen. Verder valt op dat circa 20 procent van de instellingen opleidingen in de sector zorg en welzijn aanbiedt, zowel exclusief als onderdeel van een breder palet aan opleidingen. Daarnaast richt ook nog eens bijna 20 procent van de instellingen zich op veiligheidsopleidingen. Slechts 11 procent van de instellingen verzorgt opleidingen in de techniek en procesindustrie.

Inrichting/organisatie van de verkorting

De gehanteerde vragenlijst geeft ook een eerste inzicht in hoe instellingen de verkorting van de studieduur daadwerkelijk realiseren. We zien hierbij enkele accentverschillen tussen de leerwegen. Bij bol-opleidingen geven instellingen aan dat ze een intensief en gestructureerd onderwijsprogramma aanbieden en dat hierdoor verkorting van de studieduur mogelijk is. Bij bbl-opleidingen valt op dat ze meer gericht zijn op een specifieke doelgroep. Instellingen noemen hier onder andere een minimumleeftijd, een opleidings- of werkervaringseis of een combinatie van deze. De derde leerweg lijkt beide invalshoeken te combineren; vaak bieden deze trajecten een intensief programma dat is afgestemd op een specifieke doelgroep. We komen op de intensiteit van het programma onder het kopje 'studieduur en onderwijstijd' nog terug. Zoals eerder gezegd kan verkorting van de studieduur ook voortkomen uit vrijstellingen. Het valt echter op dat instellingen niet ruimhartig blijken in het verlenen van vrijstellingen om zo een kortere studieduur te realiseren.

Tabel 2.2a geeft samengevat per leerweg de belangrijkste kenmerken van verkorte opleidingen. We geven dit weer voor het niveau, de doelgroep, de sector en de organisatie van de verkorting.

Tabel 2.2a Verkorte opleidingen (bol, bbl en ovo) bij nbi's naar meest voorkomende kenmerken

Kenmerk opleiding	Bol	Bbl	Ovo (derde leerweg)
Niveau	4	4	4
Doelgroep	<>23 jaar, soms specifiek <23 jaar	<> 23 jaar, met nadruk op >23 jaar	>23 jaar
Sector	1.Zorg en welzijn 2.Economische dienstverlening	1.Zorg en welzijn 2. Techniek	1.Zorg en welzijn 2.Economische dienstverlening ^{1 3}
Organisatie van de verkorting	Intensief, gestructureerd programma	Specifieke doelgroep	Intensief programma en specifieke doelgroep

Studieduur en onderwijstijd

We kijken hierbij met name naar de bol- en bbl-opleidingen waar we de studieduur van de verkorte opleiding afzetten tegen de voorgeschreven minimale studieduur in de WEB.

In het algemeen kunnen we concluderen dat de verkorting van de studieduur substantieel is (zie ook tabel 2.2b waar we per niveau en leerweg de verkorting weergeven).

Bij niveau 2 zien we bij bol- en bbl-opleidingen in de regel een studieduur van 6 of 9 maanden, waar de voorgeschreven studieduur 12 tot 24 maanden is. We merken hierbij op dat het om beperkte aantallen gaat. Op niveau 3 gaat het in veruit de meeste gevallen om bol- en bbl-opleidingen met een studieduur van 12 of 15 maanden. Ook hier realiseren niet-bekostigde instellingen dus een aanzienlijke verkorting op de reguliere studieduur van 24 of 36 maanden (twee of drie jaar). Bij niveau 4 ten slotte komt het meest een studieduur van 18 of 24 maanden voor, daar waar de reguliere studieduur drie jaar is. Het is hierbij opvallend dat instellingen ook bij de opleidingen die vier jaar mogen duren, een vergelijkbare verkorting van de studieduur aanbieden.

^{1 3} Economische dienstverlening = (financieel en commercieel) economische en administratieve dienstverlening

Zoals eerder gezegd is er voor derde leerweg opleidingen geen wettelijke studieduur voorgeschreven. Als we niettemin bij de derde leerweg opleidingen de studieduur die instellingen aangeven, (per niveau) afzetten tegen de studieduur voor bol- en bbl-opleidingen, dan blijkt dat niveau 2 in de meeste gevallen een studieduur van 9 maanden of langer kent. Hierbij lijkt de studieduur dus gemiddeld langer dan bij verkorte bol- en bbl-opleidingen. Bij niveau 3 zien we dat een studieduur van 12 of 18 maanden vaak voorkomt en bij niveau 4 een studieduur van 18 of 24 maanden. Bij niveau 3 en 4 komt de studieduur van verkorte derde leerweg opleidingen dus vrijwel overeen met de gehanteerde studieduur bij verkorte bol- en bbl-opleidingen.

Tabel 2.2b Verkorte opleidingen bij nbi's per niveau naar meest voorkomende studieduur

Niveau	Bol	Bbl	Ovo (derde leerweg)
Niveau 2	6 of 9 maanden	6 of 9 maanden	9 of 12 maanden
Niveau 3	12 of 15 maanden	12 of 15 maanden	12 of 18 maanden
Niveau 4	18 of 24 maanden	18 of 24 maanden	18 of 24 maanden

Hoewel er voor niet-bekostigde instellingen weliswaar geen voorschriften zijn voor de studieduur, zijn deze er wel voor het aantal uren onderwijstijd bij bol- en bbl-opleidingen. Dit aantal moet naar rato gelijk zijn aan dat wat is voorgeschreven voor bekostigde instellingen. Als we de opgegeven uren onderwijstijd (begeleide onderwijstijd (bot) en beroepspraktijkvorming (bpv), vergelijken met de uren die instellingen volgens de naar rato bepaling zouden moeten aanbieden, dan zien we dat instellingen bij veruit de meeste opleidingen meer uren aanbieden dan het minimaal wettelijk bepaalde aantal uren. Dit geldt zowel voor bot- als bpv-uren. Dit duidt erop dat instellingen wel een kortere studieduur hanteren, maar dat er binnen deze studieduur sprake is van een geïntensiveerd programma met relatief meer uren onderwijstijd. Dit sluit aan bij onze bevindingen hierboven dat instellingen een intensief programma aanvoeren als verklaring voor de verkorting in studieduur. Dit patroon van relatief meer onderwijsuren zien we overigens bij zowel bol- als bbl-opleidingen.

Kenmerken derde leerweg opleidingen bekostigde instellingen (bki's)

Omdat het om een relatief beperkt aantal opleidingen gaat, kunnen we alleen in algemene zin iets zeggen over de derde leerweg opleidingen bij bekostigde instellingen. Bij de derde leerweg opleidingen van bekostigde instellingen zien we een meer evenredige verdeling van de verschillende niveaus dan bij niet-bekostigde instellingen. Ook bij de sectoren zien we een verschil. Naast opleidingen in de sector zorg en welzijn komen juist relatief veel opleidingen in de technische sector voor. Een specifieke branche die opvalt zijn opleidingen in de koopvaardij en visserij. Het lijkt erop dat instellingen inspelen op de vraag van deze sector naar flexibiliteit in opleidingstrajecten.

De leeftijdsgroep wijkt niet af van die bij de derde leerweg opleidingen van niet-bekostigde instellingen.

Kijken we naar de wijze waarop de instellingen de verkorting realiseren, dan gaat het veelal om een specifieke doelgroep, vaak gericht op doorstromers vanuit een verwante opleiding op een lager mbo-niveau. Daarnaast komt de nadruk op zelfstudie van studenten duidelijk naar voren.

Bij de studieduur zien we tot slot dat deze bij opleidingen op niveau 2 en 3 vaak niet korter is dan de voorgeschreven studieduur bij reguliere bol- en bbl-opleidingen op deze niveaus. Dit geldt wel voor niveau 4.

Tabel 2.2c vat het bovenstaande nog een keer samen.

Tabel 2.2c Verkorte derde leerweg opleidingen bij bki's naar meest voorkomende kenmerken

Kenmerk	Ovo (derde leerweg)
Niveau	3
Doelgroep	<>23 jaar
Sector	1.Koopvaardij/visserij – techniek 2.Zorg en welzijn
Organisatie van de verkorting	Specifieke doelgroep (doorstroom)

2.3 Inrichting/organisatie, kwaliteit en succesfactoren en knelpunten van verkorte opleidingen

Op basis van de informatie uit de vragenlijst hebben we een selectie van instellingen en opleidingen nader onderzocht. Bij de niet-bekostigde instellingen hebben we een spreiding aangebracht tussen grote(re) en kleine instellingen (met een beperkt aantal opleidingen), leerwegen en niveaus. Bij de derde leerweg opleidingen van bekostigde instellingen hebben we vooral gekeken naar opleidingen in verschillende sectoren en niveaus.

In deze paragraaf beschrijven wij de rode draden uit deze veldonderzoeken. Daarbij brengen we waar relevant onderscheid aan tussen de opleidingen van niet-bekostigde instellingen en de derde leerweg opleidingen van bekostigde instellingen. We gaan achtereenvolgens in op de inrichting en organisatie van de opleidingen (deelvraag 3), de borging van de kwaliteit (deelvragen 4 en 5) en tot slot op de succesfactoren en knelpunten bij verkorte opleidingen (deelvraag 6).

Voordat we dat doen, beschrijven we eerst de context van de onderzochte instellingen.

Bij de niet-bekostigde instellingen zien we dat de kleine instellingen een beperkt opleidingsaanbod in een bepaalde sector hebben, terwijl de paar grote instellingen juist een breed multi-sectoraal aanbod hebben, vaak ook derde leerweg. Ook is duidelijk dat het aanbieden van verkorte opleidingen de kernactiviteit van de onderzochte niet-bekostigde instellingen is. Dat wil zeggen dat ze daarnaast niet ook nog reguliere opleidingen (conform de voorgeschreven studieduur) aanbieden. Voor bekostigde instellingen is dit andersom en ligt de focus op bekostigde opleidingen met een reguliere studieduur.

Wat beide typen instellingen wel gemeen hebben is dat de verkorte opleidingen voortkomen uit de vraag van de arbeidsmarkt en de behoefte aan flexibiliteit bij het afnemende beroepenveld en bij de studenten.

Tot slot valt op dat veel onderzochte opleidingen bij beide typen instellingen een beperkte omvang hebben als we naar het aantal studenten kijken dat de opleiding volgt. In veel gevallen zitten er maar enkele studenten in. De onderzoeksresultaten zijn dan ook moeilijk te generaliseren en meer indicatief dan representatief voor alle studenten die een (verkorte) mbo-opleiding volgen.

Inrichting en organisatie van verkorte opleidingen

In deze paragraaf gaan we achtereenvolgens in op de doelgroep studenten en het docententeam, de intake en begeleiding en tot slot het onderwijsprogramma, inclusief beroepspraktijkvorming en examinering.

Doelgroep studenten en docententeam

Het eerste wat opvalt, is dat de instellingen zich op andere leeftijdsgroepen richten. Zo is er een aantal kleine niet-bekostigde instellingen, vooral in de horeca, schoonheidsverzorging en (financieel en commercieel) economische en administratieve dienstverlening die zich met bol-opleidingen op een jongere doelgroep richten. Het betreft veelal studenten vanaf 18 jaar tot begin 20, dus net iets ouder dan de studenten die van het voortgezet onderwijs afkomen. Bij deze doelgroep is er een grote mate van betrokkenheid van de ouders.

Daarnaast zijn er niet-bekostigde instellingen die zich met name op 'zij'-instromers richten. Het gaat dan om studenten met werk- en levenservaring en/of studenten die vanwege omstandigheden bij een eerdere studie zijn uitgevallen en de draad weer willen oppakken, studenten die een diploma op een verwant lager mbo-niveau hebben afgerond of havisten. De leeftijdsgroepen zijn dan ook wisselend. Niet-bekostigde instellingen in de sectoren zorg en welzijn en beveiliging richten zich nadrukkelijk op de oudere doelgroep. Dit geldt ook voor derde leerweg opleidingen bij zowel niet-bekostigde als de bekostigde instellingen.

Kadertekst

'Jongere studenten zitten vaak in de bol, oudere studenten zitten vooral in de bbl en derde leerweg'.

Einde kadertekst

Kijken we naar de docenten die de opleidingen verzorgen, dan valt allereerst op dat docenten bij niet-bekostigde instellingen vrijwel altijd zelf nog in de beroepspraktijk werkzaam zijn. Soms eist de instelling dit ook van docenten. Verder zetten instellingen, zeker de kleine niet-bekostigde instellingen, een kleine groep vaste docenten in om het onderwijs te verzorgen. Docenten ervaren in de regel een nauwe betrokkenheid bij de instelling, het beroep en de studenten. Daarnaast maken niet-bekostigde instellingen gebruik van een flexibele schil van docenten zoals zzp'ers. Dit maakt dat de opleiding flexibel kan inspelen op onvoorziene situaties en dat er nauwelijks lesuitval voorkomt. Docenten die de generieke vakken verzorgen, geven vaker les aan verschillende instellingen.

Intake en begeleiding

Bij de intake zien we een onderscheid tussen de grote en de kleine niet-bekostigde instellingen. Bij enkele grote instellingen dienen studenten zich veelal digitaal in te schrijven. Een intakegesprek volgt dan alleen als de student er zelf om vraagt, hij/zij een ondersteuningsbehoefte heeft, of wanneer de instelling vragen of twijfels heeft. Een paar instellingen werkt bij bbl-opleidingen bewust alleen met groepsgewijze inschrijving via een werkgever in de branche. Dit maakt dat de opleiding het programma inhoudelijk kan afstemmen op de specifieke doelgroep die zij binnenkrijgt.

De kleine niet-bekostigde instellingen en de onderzochte derde leerweg opleidingen bij de bekostigde instellingen kennen een gedegen intake met een individueel intakegesprek en vaak toetsen en/of opdrachten die de student moet maken. Zo is een instaptoets voor generieke vakken gebruikelijk.

Wat opvalt is dat vooropleiding in de intake een minder grote rol speelt dan bij reguliere (niet verkorte) opleidingen. In de intake ligt de nadruk op motivatie en discipline, werk- en levenservaring, specifieke eisen van het beroep en privéomstandigheden van de student. Dit laatste omdat privéomstandigheden de studie in de weg kunnen staan en er vanwege de zwaarte van de opleiding gerichte focus op de studie wenselijk is. Om verwachtingen aan de voorkant helder te krijgen en teleurstellingen tijdens de studie zoveel mogelijk te voorkomen, wijst de

opleiding studenten in de intake nadrukkelijk op de zwaarte en de intensiteit van de opleiding. Studenten beamen ook dat ze hierover voldoende zijn voorgelicht. Bij de grote instellingen gebeurt dit vaker via (verplichte) voorlichtingsbijeenkomsten voor studenten.

Kadertekst

'Motivatie, discipline en levens- en werkervaring van studenten zijn belangrijker dan de vooropleiding'.

Einde kadertekst

Zeker bij de kleine niet-bekostigde instellingen is de begeleiding van studenten intensief en gestructureerd. Dit strekt zich eveneens uit tot de begeleiding tijdens de beroepspraktijkvorming. Individuele voortgangsgesprekken zijn gebruikelijk om zicht te houden op de studenten. Daarbij werken deze instellingen met kleine groepen waardoor studenten goed in beeld zijn. Ook het kleine team docenten draagt hieraan bij en bevordert dat het hele team op de hoogte is van de voortgang van individuele studenten. Dit zien we ook terug bij de derde leerweg opleidingen van bekostigde instellingen die zijn onderzocht. De betrokken docenten hebben de studenten goed in beeld, maar we zien hier dat individuele voortgangsgesprekken meer informeel plaatsvinden en dat docenten gemaakte afspraken over de begeleiding niet altijd vastleggen. In enkele niet-bekostigde instellingen houdt de directie zelf de voortgang en ontwikkeling van de studenten bij.

Bij enkele grotere niet-bekostigde instellingen is de begeleiding meer afhankelijk van de behoefte van de student. Dit hangt dan samen met de filosofie van de betreffende instelling dat studenten zelf verantwoordelijk zijn voor hun leren en zij verwacht dan ook veel zelfstandigheid van studenten. Wanneer studenten aangeven daar behoefte aan te hebben, biedt de opleiding wel passende begeleiding.

Kadertekst

'Het kleinschalige karakter draagt bij aan ons zicht op de voortgang van studenten'.

Einde kadertekst

De begeleiding van studenten ligt bij vrijwel alle instellingen in handen van één van de vaste docenten. Deze treedt in het algemeen op als mentor of studieloopbaanbegeleider. Het werken met een studieloopbaanbegeleider als eerste aanspreekpunt voor de student is dus gemeengoed. Dit wijkt niet echt af van reguliere opleidingen. Hetzelfde geldt voor extra ondersteuning aan studenten die daar behoefte aan hebben. Dat gebeurt onder meer door extra lessen, gerichte ondersteuningslessen en extra opdrachten (al dan niet online). Bij derde leerweg opleidingen gebeurt dit vaker via afstandsleren.

Onderwijsprogramma, beroepspraktijkvorming en examinering (vrijstellingen)

Bij de inrichting van het onderwijsprogramma valt allereerst op dat instellingen een intensief en gestructureerd programma voor de verkorte opleidingen hebben ontwikkeld. Intensief omdat er relatief veel onderwijs is geprogrammeerd. Dit komt tot uiting in volle onderwijsdagen. Zeker bij bol-opleidingen hanteren instellingen veelal vijf volledige dagen onderwijs. Bbl-opleidingen hanteren één volle schooldag/avond per week of per twee weken. Bij de derde leerweg opleidingen van niet-bekostigde instellingen is er een variatie tussen volledig afstandsonderwijs, afstandsonderwijs gecombineerd met klassikaal onderwijs of thuiswerkdagen met online ondersteuning. De onderzochte derde leerweg opleidingen van bekostigde instellingen kennen allen een vaste volle schooldag/avond per week of per twee weken. Wat opvalt is dat lesuitval in alle onderzochte opleidingen minimaal is.

Naast het intensieve karakter, valt ook de structuur op. Deze is niet alleen zichtbaar in het rooster, maar ook in de inrichting van de vakken. Instellingen bieden het onderwijs vaker in modules aan met in elke module samenhangende vakken. Vervolgens verzorgen veel opleidingen per dag slechts één of hooguit twee vakken. Door een afwisseling van werkvormen en afwisseling in theorie en toepassen in de praktijk houden docenten studenten gedurende de dag bij de les. Opleidingen geven aan dat door de concentratie van vakken per dag ze meer diepgang in de lesstof kunnen bereiken en dat de lesstof ook beter bij de studenten beklijft. Daarbij is het door de strakke structuur en de concentratie van vakken volgens docenten ook mogelijk om zonder herhaling door de stof te gaan.

Kadertekst

'We bieden een intensief onderwijsprogramma met veel structuur'.

Einde kadertekst

De beroepspraktijk, en hiermee ook de beroepsgerichte vakken, staan in veel opleidingen centraal. Mede door de in de beroepspraktijk werkende docenten, slagen de opleidingen erin om theorie en praktijk goed met elkaar te verbinden. Ook is er in de regel afstemming met het beroepenveld. Dat geldt ook voor de inrichting van de beroepspraktijkvorming (bpv) die een belangrijk onderdeel vormt van de opleidingen. Daarbij hebben de opleidingen in het algemeen voldoende zicht op de voortgang van de student tijdens de bpv en bieden ze voldoende begeleiding. Dit gebeurt onder meer door regelmatig telefonisch of face-to-face contact tussen opleiding en leerbedrijf.

Naast het aanbieden van het onderwijs in modules, hanteren instellingen meerdere startmomenten per jaar om flexibel in te kunnen spelen op een nieuwe aanwas van studenten en om aan de wens van flexibiliteit van het bedrijfsleven tegemoet te komen. Binnen het onderwijsprogramma is er soms extra flexibiliteit. Bij enkele instellingen is het mogelijk dat de student naast het verkorte traject nog extra versneld de opleiding kan doorlopen. Dit is mede afhankelijk van werkervaring en vooropleiding van de student. Sommige instellingen, waaronder ook de derde leerweg opleidingen van bekostigde instellingen doen dit overigens vanwege het vormende karakter van de opleiding bewust niet. We zien dat maatwerk in de vorm van extra opdrachten of extra verdieping voor goede studenten minder gebruikelijk is dan maatwerk in de vorm van extra ondersteuning voor studenten die dat nodig hebben. Dit wijkt echter niet af van reguliere (niet verkorte) opleidingen.

De meeste instellingen geven aan dat een ruime meerderheid van de studenten de opleiding binnen de bestemde studieduur met een diploma afrondt. Daar waar studenten dit niet halen, bieden instellingen studenten een beperkte aanvullende periode om hun diploma alsnog te halen. Studenten die het dan niet halen, dienen daarna voor de extra kosten voor verlenging van de opleiding te betalen. Bij een enkele instelling rondt slechts een (grote) minderheid van de studenten de opleiding succesvol af. Privéomstandigheden of financiële zaken zijn de belangrijkste redenen voor studenten om af te haken.

Verder zien we dat er in het algemeen weinig ruimte is voor herhaling van de lesstof. Studenten worden geacht continue bij te blijven met de lesstof door huiswerk te maken en aan thuisstudie te doen. Huiswerk is soms wel deels ingeroosterd onder schooltijd. Circa de helft van de instellingen hanteert het uitgangspunt van zelf- of thuisstudie bij de generieke vakken. Alleen als naar voren komt dat een student dreigt achter te lopen, of moeite heeft met deze vakken, springt de instelling bij met extra ondersteuning. Deze heeft vaker de vorm van extra online-oefeningen.

Daarnaast hanteren meerdere niet-bekostigde instellingen slechts een beperkt aantal vakantieweken per jaar. Dit draagt bij aan het intensieve karakter van de opleidingen. Er zijn maar enkele niet-bekostigde instellingen die de reguliere schoolvakanties aanhouden. De bekostigde instellingen houden wel de reguliere vakanties aan bij hun derde leerweg opleidingen.

Kadertekst

'Thuisstudie wordt van je verwacht'.

Einde kadertekst

In relatie tot het programma blijkt dat verkorting van de studieduur in veel gevallen niet voortkomt uit het vrijstellingenbeleid van de instelling, enkele uitzonderingen daargelaten. De examencommissies lijken terughoudend te zijn met het verlenen van vrijstellingen voor bepaalde examens en ook vrijstellingen voor onderdelen van het onderwijsprogramma zien we relatief weinig. Bij enkele niet-bekostigde instellingen met verkorte opleidingen in de zorg zien we dat bij een verwante doorstroom naar een hoger niveau studenten vrijstellingen kunnen krijgen en dan vaak alleen voor het onderwijsprogramma en niet voor de examens. Dit is echter niet specifiek voor verkorte opleidingen.

Vrijstellingen voor de generieke vakken zijn (waar het kan) iets gebruikelijker. Het vaststellen of een student voor vrijstelling in aanmerking komt, gebeurt in het intakeproces. Daarbij nemen instellingen in de regel de wettelijke termijnen voor vrijstellingen in acht.

Kadertekst

'Vrijstellingen vormen niet de kern van de verkorting'

Einde kadertekst

Borging van de kwaliteit van verkorte opleidingen

Allereerst merken we op dat we in dit onderzoek alleen zijdelings hebben gekeken naar de borging van de kwaliteit van de opleidingen. Dat wil zeggen dat we geen oordeel hebben gegeven op het kwaliteitsgebied 'Kwaliteitszorg en ambitie' of op de standaard 'Kwaliteitszorg' uit het waarderingskader van de inspectie. We hebben alleen gekeken of er een aparte kwaliteitszorgsystematiek is voor verkorte opleidingen of dat deze meeloopt in, of vergelijkbaar is met de reguliere kwaliteitszorgcyclus. We kunnen dus geen vergelijking maken met de resultaten over kwaliteitsborging bij niet-bekostigde instellingen zoals deze in de Staat van het Onderwijs 2015/2016 zijn gepresenteerd.^{1 4}

Ook over de kwaliteit van de opleidingen hebben we maar een beperkt beeld gekregen omdat we slechts vier standaarden uit het waarderingskader mbo 2017 hebben onderzocht. Dat maakt dat we geen oordeel kunnen geven over de algehele kwaliteit van de opleiding. Dit is belangrijk bij de interpretatie van de resultaten hieronder.

Zoals eerder gezegd is het aanbieden van verkorte opleidingen de kernactiviteit van de onderzochte niet-bekostigde instellingen. Deze instellingen geven dan ook aan dat de kwaliteitszorgsystematiek die instellingen hebben ook van toepassing is op de verkorte opleidingen. Bij de onderzochte derde leerweg opleidingen van bekostigde instellingen is de kwaliteitszorgsystematiek vergelijkbaar met die van de reguliere bekostigde opleidingen die de instellingen verzorgen.

^{1 4} Zie pagina 169, Staat van het Onderwijs 2015/2016.

Belangrijke instrumenten waarmee instellingen de risico's voor de kwaliteit van het onderwijs beheersen, zijn een scherpe intake, intensieve begeleiding, korte lijnen en een klein vast docententeam.

Om in het kader van hun kwaliteitszorg de kwaliteit van het onderwijs te monitoren, bevragen instellingen met name studenten en bpv-bedrijven en/of het bedrijfsleven in de sector. Dit gebeurt onder meer via regelmatige (mondelinge of schriftelijke) enquêtes, evaluaties en gesprekken. De inbreng van deze partijen nemen instellingen mee in concrete verbeteringen van hun opleidingen. De betrokkenheid van externe deskundigen (buiten het bedrijfsleven) hebben we minder vaak aangetroffen bij de onderzochte opleidingen en instellingen.

Tevredenheid bpv-bedrijven en studenten

De meeste bpv-bedrijven die we hebben gesproken, zijn in brede zin tevreden over de verkorte opleiding en de instelling waarmee ze samenwerken. Dit geldt zowel voor de onderzochte niet-bekostigde instellingen als de derde leerweg opleidingen van de bekostigde instellingen. Korte lijnen en goede contacten zijn hierin behulpzaam.

Kadertekst

'De opleiding is goed aangeschreven, er zijn korte lijnen, de opleiding komt afspraken na en is goed te bereiken'.

Einde kadertekst

De bpv-bedrijven zijn te spreken over de flexibiliteit van de opleidingen, bijvoorbeeld wat betreft startmomenten, het inspelen op veranderingen en het aanpassen van het programma. In het algemeen zijn bpv-bedrijven ook tevreden over het contact dat ze met de opleiding hebben en over de informatie die ze van de opleiding krijgen. Niettemin zijn er bpv-bedrijven die het contact minimaal vinden en met name aan het begin van het bpv-traject contact met de instelling zeggen te missen. De kennismaking of introductie vindt in deze gevallen alleen met de student plaats. Daarbij hechten bpv-bedrijven aan een goede informatievoorziening aan de voorkant, zodat ze weten wat de opleiding precies van hen verwacht.

Ook vrijwel alle studenten die we hebben gesproken, zijn tevreden over hun opleiding. Ze kiezen heel bewust voor een verkorte opleiding en weten dat het pittig zal zijn. In die zin is de voorlichting over de opleiding aan de voorkant realistisch; instellingen informeren studenten duidelijk over de zwaarte van de opleiding en wat de consequenties daarvan zijn. De kleinschaligheid van de instelling, de kleine groepen en betrokken docenten uit de beroepspraktijk dragen bij aan de tevredenheid van studenten.

Kadertekst

'De opleiding is kleinschalig', 'Er zijn kleine groepen en intensieve begeleiding', 'de beroepskansen zijn goed en er zijn deskundige docenten uit de beroepspraktijk'.

Einde kadertekst

Studenten zijn bij veel onderzochte opleidingen vooral ingenomen met de uit de beroepspraktijk afkomstige docenten. De docenten kunnen ruim putten uit hun praktijkervaring en laderen hun lessen met inspirerende en realistische praktijkvoorbeelden. Ook zijn veel docenten volgens de studenten bereid extra tijd in de studenten te steken als deze dat nodig hebben.

De kleinschaligheid en de kleine groepen die we vooral bij kleine instellingen en opleidingen hebben gezien, maken dat er bij studenten ook een groepsgevoel ontstaat. Studenten steunen elkaar in de klas en daarbuiten.

Kadertekst

'We slepen elkaar de opleiding door'.

Einde kadertekst

In sommige gevallen geven studenten aan dat de communicatie vanuit de opleiding beter kan, bijvoorbeeld tussen opleiding en bpv-bedrijf en over wat ze precies allemaal moeten doen om de opleiding tot een goed einde te brengen. Daarnaast komt in enkele gevallen –vooral in de zorg- het kunnen leren op de bpv-plek in het gedrang vanwege de hoge werkdruk.

Onderzochte standaarden

Als we kijken naar de oordelen die we op basis van dit onderzoek op de vier standaarden van het waarderingskader mbo 2017 bij de onderzochte opleidingen van niet-bekostigde en bekostigde instellingen hebben gegeven, komen we tot het volgende beeld van de oordelen per onderzochte standaard.

Tabel 3.3a: Overzicht oordelen op de onderzochte standaarden

Oordeel op onderzochte standaarden	Onderwijs-programma	Ontwikkeling en begeleiding	Beroepspraktijkvorming	Kwaliteitsborging examinering en diplomering
Onvoldoende	-	1	1	3
Voldoende	24	24	22	13
Goed	1	-	1	-
N.v.t.	-	-	1	9

Uit tabel 3.3a blijkt dat er enkele onvoldoendes op de standaarden zijn gevallen, maar ook niet bovenmatig veel. De meeste onvoldoendes zijn bij de standaard 'Kwaliteitsborging examinering en diplomering' gevallen. Het gaat dan om de mate waarin de examencommissie de kwaliteit van de examinering en diplomering borgt. In een paar gevallen blijkt de examencommissie onvoldoende zicht te hebben op de afname en beoordeling van examens in de praktijk. Daarbij is eveneens het zicht op de kwaliteit van de beoordelaars afwezig. Ook de diplomering en de samenstelling van de examencommissie voldoen nog niet in alle gevallen. Dit sluit aan bij de bevindingen die de inspectie eerder in de Staat van het Onderwijs 2015/2016 heeft geconstateerd.^{1 5} Het beeld bij 'Kwaliteitsborging examinering en diplomering' komt ook overeen met bekostigde mbo-opleidingen.

Wat hierbij opvalt, is dat op één na alle onvoldoendes bij derde leerweg opleidingen vallen. Deze opleidingen richten zich zoals eerder aangegeven vooral op studenten van 23 jaar en ouder. Op basis van ons onderzoek is moeilijk te achterhalen wat de oorzaak hiervan is. De grootte van de instelling is in elk geval geen onderscheidend criterium want de onvoldoendes komen bij kleine en grote instellingen voor.

Succesfactoren en knelpunten / risico's bij verkorte opleidingen

Tijdens de onderzoeken hebben we instellingen gevraagd naar wat de succesfactoren zijn die maken dat ze de opleidingen in een verkort traject kunnen aanbieden.

Opvallend is dat vrijwel elke opleiding die we hebben onderzocht, de intrinsieke motivatie van studenten een succesfactor noemt. Succesvolle studenten hebben een leerbare houding en eveneens de discipline om bij te blijven en tijd te steken in de opleiding. Daarbij kiezen studenten bewust voor de beroepsrichting en voor een

^{1 5} Zie pagina 169, Staat van het Onderwijs, 2015/2016.

verkort traject. Dat maakt dat ze willen leren en zich willen ontwikkelen in het vak. Uit het onderzoek blijkt echter ook dat voor sommige studenten het kostenplaatje van de opleiding een bron van extrinsieke motivatie vormt.

Kadertekst

'Het is een dankbare groep studenten'.

Einde kadertekst

Een andere succesfactor vormen de docenten. Ten eerste vanwege hun actuele kennis van het werkveld omdat ze nog met een been in de beroepspraktijk staan. Door hun actuele beroepskennis en door relevante voorbeelden uit de beroepspraktijk in hun lessen te verweven, dragen docenten actief bij aan de motivatie van studenten tijdens de opleiding. Ten tweede is er een grote betrokkenheid van docenten bij hun studenten.

Docenten zijn bereid tot extra inspanningen om studenten door de opleiding heen te slepen als het bij studenten even tegenzit. Ook de innige relaties met het beroepenveld en leerbedrijven zien opleidingen vaak als een succesfactor. Deze vloeien ten dele voort uit de in de beroepspraktijk werkzame docenten. Instellingen beschikken dan ook vaak over een nauw netwerk aan leerbedrijven en connecties. Hierbij betrekken instellingen leerbedrijven bij de vormgeving van hun opleidingen, zodat opleidingen waar mogelijk aansluiten op de actuele beroepspraktijk.

Verder geven de betrokkenen aan dat enkele organisatorische zaken aan het succes van de opleiding bijdragen. Het gaat dan om zaken als de structuur van het programma, de focus die de opleiding aanbrengt en de praktijkgerichtheid. Zo zorgt structuur in het rooster en bij de inrichting van vakken voor duidelijkheid bij studenten en docenten.

Focus in het aanbieden van de lesstof (vaak per dag geconcentreerd in één of twee vakken) leidt tot minder versnippering en tot meer diepgang waardoor de lesstof volgens docenten en studenten beter beklijft. Een sterke afwisseling en wisselwerking tussen theorie en praktijk leidt er tot slot toe dat studenten theoretische kennis gelijk kunnen toepassen en oefenen in de praktijk. Dit zorgt voor een effectief leereffect bij studenten.

Ook de kleine studentengroepen en een klein kernteam van docenten dragen bij aan het succesvol zijn van de opleiding. Dit zorgt zoals gezegd voor een grote betrokkenheid van docenten en tussen studenten. De kleine groepen zorgen ervoor dat docenten studenten goed in beeld hebben. Bovendien is het voor docenten makkelijker om intensieve individuele begeleiding te bieden. Het kernteam van docenten leidt er bij studenten toe dat ze docenten makkelijk aanspreken bij vragen of problemen. Ook ondersteunen en helpen studenten elkaar.

De belangrijkste succesfactoren staan hieronder per categorie genoemd:

Studenten: Motivatie, bewuste keuze

Docenten: Deskundig, uit beroepspraktijk, betrokken

Bedrijven: Nauw betrokken, actuele inbreng beroepspraktijk

Organisatie: Kleine groepen, klein docententeam

Programma: Structuur, focus, praktijkgericht

Naast succesfactoren hebben instellingen ook aangegeven waar ze tegenaan lopen bij het vormgeven van verkorte opleidingen of wat ze als knelpunten zien. In het algemeen ervaren instellingen weinig knelpunten.

Het belangrijkste knelpunt dat instellingen naar voren brengen, is de werkdruk bij zowel studenten als docenten. De werkdruk bij studenten vloeit voort uit de

hoeveelheid lesstof en het tempo waarin studenten deze moeten verwerken. Dit maakt dat er weinig vrije tijd over blijft.

Kadertekst

'De opleiding vraagt veel discipline', 'je hebt weinig vrije tijd', 'je persoonlijke leven staat op een laag pitje', 'bijblijven is nodig', 'je kunt je geen afwezigheid permitteren'.

Einde kadertekst

De werkdruk voor docenten ontstaat vooral doordat docenten en directie bijvoorbeeld wetswijzigingen of overheidsregelingen vanwege de korte studieduur van de opleiding vrijwel direct in het onderwijsprogramma moeten verwerken. Een voorbeeld hiervan is de recente invoering van de keuzedelen in de kwalificatiedossiers. De beperkte studieduur betekent dat docenten in korte tijd keuzedelen moeten ontwikkelen en vervolgens ook in het onderwijsprogramma moeten integreren.

Een deel van de niet-bekostigde instellingen ziet de invoering van de keuzedelen bovendien niet als een verrijking of verbetering ten opzichte van de eerdere vrije ruimte die er was. Daarbij geven diverse instellingen aan dat de invoering van keuzedelen tot een 'verlenging' van de studieduur van de verkorte opleiding hebben geleid. Ook de examinering van de generieke vakken en vooral de wijzigingen en onzekerheden hierbij ervaren niet-bekostigde instellingen als lastig. Dit heeft onder meer te maken met verschillende cohorten studenten waarvoor een andere slaag-zakregeling voor de generieke vakken taal en rekenen geldt en met de beleidswijzigingen in het al dan niet laten meewegen van het cijfer voor rekenen.

Aanvullend op de door instellingen genoemde knelpunten, zien we op basis van de onderzochte opleidingen en instellingen nog de volgende aandachtspunten.

Verkorte opleidingen zijn niet voor alle studenten geschikt. Zoals gezegd is de motivatie van de student cruciaal om de opleiding in de gegeven studieduur succesvol af te ronden. Daarnaast is de werkdruk voor studenten hoog. Door de hoeveelheid lesstof en het tempo van de opleiding is er geen ruimte voor herhaling van de lesstof. Thuisstudie en bijblijven zijn voor studenten dus noodzakelijk. Ze hebben hiervoor discipline, zelfwerkzaamheid en eigen initiatief nodig. In veel gevallen gaan verkorte opleidingen hier ook vanuit. Enkele opleidingen verwachten eigen initiatief van studenten bij een eventuele hulpvraag en in de begeleiding. Als studenten niet zelf aangeven extra ondersteuning of extra lessen nodig te hebben, dan is er een kans dat ze de lesstof niet goed tot zich kunnen nemen en dus vertraging in de opleiding oplopen. Ook problemen in de privésfeer leiden al snel tot studievertraging.

Verder geven meerdere instellingen aan dat ze de lesstof bij verkorte opleidingen zoveel mogelijk beperken tot de kern van het kwalificatiedossier. Daarbij ligt de primaire focus in het programma op de beroepsgerichte vakken. Bij de generieke vakken verwachten opleidingen veel zelfstudie van de student. Bij de oudere studenten valt op dat de inhoud van de generieke vakken vaak niet aansluit op de ervaring van deze doelgroep.

Voor de jongere studenten bestaat door het grote beroep op zelfstudie bij de generieke vakken het risico dat de opleiding vooral een route wordt om studenten klaar te stomen voor het mbo-diploma in plaats van om hen gedegen voor te bereiden op hun bredere deelname in het arbeidsproces en in de samenleving.

3 Conclusies en aanbevelingen

Hieronder presenteren we de conclusies uit ons onderzoek. De conclusies gaan in op de centrale elementen van de onderzoeksvraag namelijk de kenmerken, de kwaliteit en de succesfactoren en knelpunten van verkorte opleidingen. In het algemeen kunnen we in ieder geval zeggen dat de onderzochte verkorte opleidingen –op een enkele uitzondering na- het onderwijsproces kwalitatief op orde hebben. Na de weergave van de conclusies doen we enkele aanbevelingen.

Conclusies

1. Verkorte opleidingen betreffen vaak niveau 4 en komen daarnaast veel voor in de sector zorg en welzijn.

- Bijna twee-derde van de niet-bekostigde instellingen geeft aan verkorte opleidingen aan te bieden. Hier staat tegenover dat slechts een beperkt aantal bekostigde instellingen (circa 15 procent) niet-bekostigde (verkorte) opleidingen aanbiedt. De focus bij bekostigde instellingen ligt duidelijk bij bekostigde opleidingen.
- Niet alle door instellingen als verkort getypeerde opleidingen, zijn ook daadwerkelijk conform de door ons in dit onderzoek gehanteerde definitie verkort. Instellingen verstaan niet hetzelfde onder de term verkorte opleiding. Dit wordt mede veroorzaakt doordat er geen wettelijke definitie is.
- Verkorte opleidingen komen het meest voor bij niveau 4 opleidingen. Opvallend is dat instellingen ook vaak niveau 4 opleidingen die vier jaar in plaats van drie jaar mogen duren, in verkorte vorm aanbieden.
- Naar verhouding bieden instellingen veel verkorte opleidingen aan in de sector zorg en welzijn. We zien dat instellingen hier inspelen op de vraag vanuit de arbeidsmarkt. Ook in de (financieel en commercieel) economische en administratieve dienstverlening komen verkorte opleidingen veel voor.
- Verkorte opleidingen in de bbl en in de derde leerweg zijn met name gericht op studenten van 23 jaar en ouder. Jongere studenten treffen we vooral in de bol aan.

2. Verkorte opleidingen zijn geïntensiverde opleidingen.

- Instellingen realiseren een substantiële verkorting van de studieduur: een verkorting met 50 procent is niet ongebruikelijk.
- Bij bol-opleidingen is volgens instellingen een intensief en gestructureerd onderwijsprogramma een belangrijke voorwaarde voor verkorting van de studieduur.
- Bij bbl- en derde leerwegopleidingen geven instellingen aan dat het verkorten van de studieduur mogelijk is doordat deze opleidingen vaak gericht zijn op een specifieke doelgroep.
- Instellingen bieden wel opleidingen met een kortere studieduur aan, maar binnen deze studieduur blijkt er sprake van een geïntensiveerd onderwijsprogramma met naar verhouding meer uren begeleide onderwijstijd. Dit komt onder meer doordat instellingen volle onderwijsdagen van 9 tot 17 uur programmeren en lesuitval nauwelijks voorkomt. Bij opleidingen met een reguliere studieduur zien we over het algemeen minder volle onderwijsdagen en meer lesuitval.
- Het onderwijsprogramma kent naast een intensief karakter, een strakke structuur. Dit geldt voor het rooster, maar ook voor de inrichting en

samenhang van de vakken. Daarbij is de lesstof per onderwijsdag vaak geconcentreerd in één of twee vakken en is er een sterke afwisseling en wisselwerking tussen theorie en praktijk.

3. Bedrijven en studenten zijn tevreden.

- Instellingen nemen de inbreng van bpv-bedrijven mee in de ontwikkeling of verbetering van hun verkorte opleidingen. Hierbij slagen opleidingen er goed in de praktijk en de werkcultuur van de betreffende sector in de lessen te brengen.
- De inbreng van studenten gebruiken instellingen om hun opleidingen te verbeteren. Ze weten hiermee ook goed aan te sluiten bij de behoeften van studenten.
- Het betrekken van studenten en bpv-bedrijven vormt voor instellingen een belangrijk onderdeel van het monitoren van de kwaliteit van verkorte opleidingen.
- Bpv-bedrijven zijn te spreken over de flexibiliteit van verkorte opleidingen. Dit sluit aan bij hun wens om snel te kunnen beschikken over goed opgeleide arbeidskrachten. Daarnaast waarderen bedrijven de korte lijnen, de contacten en de samenwerking met de opleidingen.
- Studenten kiezen bewust voor een verkorte opleiding: ze gaan af op het imago van de instelling, ze kiezen bewust voor het vak of voor een opleiding die dicht op de praktijk staat. De kleinschaligheid en kleine groepen, de intensieve begeleiding en de betrokken en veelal uit de beroepspraktijk afkomstige docenten dragen vervolgens bij aan hun tevredenheid.

4. Motivatie studenten is een belangrijke succesfactor.

- De intrinsieke motivatie van studenten is een belangrijke succesfactor voor het succesvol afronden van verkorte opleidingen.
- Instellingen geven aan dat succesvolle studenten een leerbare instelling hebben en dat een bewuste keuze voor het vak bijdraagt aan de motivatie voor de opleiding. Daarbij weten docenten de motivatie van studenten tijdens de opleiding ook effectief te activeren, onder meer door actuele kennis en vaardigheden en voorbeelden uit de beroepspraktijk in de lessen te behandelen.
- Ook bedrijven en studenten geven aan dat motivatie voor de opleiding en het vak belangrijk is om de verkorte opleiding in de gegeven studieduur te kunnen afronden.

5. Verkorte opleidingen zijn gefocust op de beroepsgerichte vakken en niet voor alle studenten geschikt.

- Instellingen en studenten geven aan dat het volgen en succesvol afronden van een verkorte opleiding veel van studenten vergt. De hoeveelheid lesstof en het tempo waarin studenten deze moeten verwerken, maken dat de werkdruk voor studenten hoog is. Ruimte voor herhaling van lesstof is er in de opleidingen nauwelijks. Voor studenten die behoefte hebben aan meer herhaling en waarvoor het tempo van verkorte opleidingen te hoog ligt, is het dan ook niet haalbaar om de opleiding in de gegeven (verkorte) studieduur af te ronden. Het verlengen van de studieduur (tegen betaling) is dan vaak wel een optie.
- De hoeveelheid lesstof en het tempo leiden er verder toe dat thuisstudie en bijblijven voor studenten essentieel zijn. In veel gevallen gaan verkorte opleidingen hier ook van uit. Het gevolg is dat studenten weinig vrije tijd

overhouden. Studenten hebben dan ook zelfdiscipline en zelfwerkzaamheid nodig om een verkorte opleiding in de gegeven studieduur af te ronden. Gebrek aan discipline en zaken die in de privésfeer spelen, leiden vaak snel tot studievertraging. Dat neemt niet weg dat instellingen studenten (bij de intake) duidelijk informeren over wat de opleiding vraagt en wat de consequenties daarvan zijn.

- Instellingen beperken in verkorte opleidingen de lesstof zoveel mogelijk tot de kern van het kwalificatiedossier. Daarbij ligt de primaire focus op de beroepsgerichte vakken. Bij de generieke vakken gaan verkorte opleidingen uit van een flinke component zelfstudie. Voor de jongere studenten in verkorte (bo) opleidingen bestaat hierdoor het risico dat de opleiding vooral een route wordt om hen klaar te stomen voor de arbeidsmarkt, in plaats van om hen ook voor te bereiden op hun bredere deelname aan de samenleving (socialisatiefunctie). Bij de oudere studenten zien we dat de inhoud van de generieke vakken vaker niet aansluit bij de ervaring van deze doelgroep.

Aanbevelingen

Bovenstaande conclusies leiden tot een aantal aanbevelingen. Hierbij merken we op dat alhoewel bekostigde opleidingen niet de directe focus van dit onderzoek zijn, het onderzoek wel een bijvangst heeft opgeleverd over de bestaande wet- en regelgeving voor bekostigde opleidingen. Deze hebben we als aanbeveling richting OCW opgenomen.

OCW

- Verduidelijk de wet- en regelgeving op het punt van studieduur en onderwijstijd.

De huidige bepalingen in wet- en regelgeving en de verschillen hierin voor niet-bekostigde en bekostigde instellingen, leiden tot onduidelijkheid. Het is niet altijd duidelijk in welke gevallen met name bekostigde instellingen met hun bekostigde opleidingen mogen afwijken van de studieduur. Daarnaast is onduidelijk hoe de mogelijkheid van afwijken van de urennormen zich verhoudt tot de voorgeschreven studieduur.

Bij het bezien van wet- en regelgeving is ook de in de Tweede Kamer aangenomen motie van het lid Van der Molen relevant. Deze vraagt om bekostigde instellingen bij bekostigde opleidingen ook de ruimte te geven om voor bepaalde groepen af te wijken van de studieduur.

Bekostigde en niet-bekostigde instellingen

- Houd er rekening mee dat een verkorte opleiding meer betekent dan een (ver)kort programma.

Verkorte opleidingen zijn waardevol voor bedrijven en bepaalde groepen studenten. Door een juiste inrichting en organisatie van de opleidingen kunnen deze opleidingen succesvol zijn. Daarbij blijkt dat een kortere studieduur veelal tot een intensiever opleidingstraject leidt. Dit heeft consequenties voor de inzet en vaardigheden van docenten. Een bewuste keuze van docenten voor een verkorte opleiding en de inzet van docenten uit de beroepspraktijk zijn cruciale factoren. Daarbij zijn verkorte opleidingen niet voor elke student geschikt. Het is dus belangrijk om aan de voorkant goed na te denken over de doelgroep en hiermee over de haalbaarheid van een verkort opleidingstraject

Leerbedrijven

- Houd er rekening mee dat een mbo-opleiding breder is dan de specifieke opleidingsvraag van bedrijven

Het gezamenlijk vormgeven van het onderwijs en hiermee het binnenhalen van de actuele beroepspraktijk in verkorte opleidingen is een groot goed. Mbo-instellingen leiden studenten op tot een mbo-diploma waar bepaalde eisen aan worden gesteld. Een mbo-diploma geeft de garantie dat de student op de arbeidsmarkt op het niveau van een beginnend beroepsbeoefenaar functioneert. Dit vraagt van leerbedrijven dat ze zich bewust zijn van het spanningsveld tussen hun vraag naar snel beschikbare arbeidskrachten en de eisen die een mbo-diploma aan de student stelt en die mbo-instellingen moeten waarmaken.

Daarnaast is het goed te realiseren dat bij verkorte opleidingen de beroepspraktijkvorming vaak ook is ingekort. Dat betekent dat de begeleiding van het leerbedrijf intensief moet zijn en studenten voldoende tijd moeten hebben om op hun werkplek te leren.

Afsluitend

De maatschappij en de overheid vinden een leven lang ontwikkelen in de huidige en toekomstige arbeidsmarkt van groot belang. Daarbij spelen mbo-instellingen, als belangrijke aanbieders van beroepsonderwijs, een essentiële rol. De dynamiek op de arbeidsmarkt vraagt ook in toenemende mate dat instellingen flexibel kunnen inspelen op de behoeften en wensen van bedrijven en potentiële studenten. Als de overheid wil dat instellingen daaraan tegemoet kunnen komen, moet ze in de regelgeving ruimte bieden zonder concessies te doen aan de kwaliteit. De recente experimenten met gecombineerde leerwegen bol-bbl en crossover kwalificaties zijn voorbeelden van meer ruimte in regelgeving om in te spelen op de behoefte aan flexibele leerroutes. Als inspectie volgen we deze ontwikkelingen met grote belangstelling en zijn we bezig om in ons toezicht hierop aan te sluiten.

Dit rapport gaat over het niet-bekostigd onderwijs. De inspectie geeft nog een vervolg aan dit thema voor het bekostigd onderwijs. Vanwege de andere wettelijke kaders wordt dit onderzoek op een andere manier ingevuld.

Literatuur

DUO, Erkende niet-bekostigde opleidingen bij mbo instellingen, 2018.

Inspectie van het Onderwijs, *De Staat van het Onderwijs 2015/2016*, Utrecht, 2017.

Inspectie van het Onderwijs, *De Staat van het Onderwijs 2016/2017*, Utrecht, 2017.

Inspectie van het Onderwijs, *De Staat van het Onderwijs 2017/2018*, Utrecht, 2018.

Inspectie van het Onderwijs, *Jaarverslag 2017*.

Ministerie van OCW, *Wet Educatie Beroepsonderwijs (WEB) 1995*, 2018.

Ministerie van OCW, *Regeling vaststelling kwalificatiedossiers en opleidingsdomeinen 2016*, januari 2018.

SEO Economisch Onderzoek, *Marktmonitor private aanbieders van beroepsopleidingen*, Amsterdam, mei 2018.

Bijlage I Studieduur en onderwijstijd

In bijgevoegde tabellen hebben we de wettelijke bepalingen omtrent studieduur en onderwijstijd bij niet-bekostigde en bekostigde instellingen weergegeven. Tabel I.a geeft voor niet-bekostigde en bekostigde instellingen weer welke wetsartikelen van toepassing zijn en wat de bepalingen omtrent studieduur en onderwijstijd bij de verschillende leerwegen zijn. Tabel I.b gaat nog specifiek in op de bepalingen omtrent onderwijstijd voor bekostigde opleidingen van bekostigde instellingen.

Tabel I.a Onderscheid niet-bekostigde en bekostigde instellingen

Niet bekostigde instellingen

Wettelijk kader: artikel 1.4.1 WEB

Leerweg	Studieduur	Onderwijstijd
Bol/bbl	Vrij, maar onderwijstijd naar rato (7.2.7. 3 ^e en 4 ^e lid WEB)	Onderwijstijd afhankelijk van studieduur en naar rato (7.2.7. 3 ^e en 4 ^e lid WEB)
Derde leerweg	vrij	vrij

Bekostigde instellingen, niet bekostigd deel (contractactiviteiten)

Wettelijk kader: artikel 1.4.1 WEB

Leerweg	Studieduur	Onderwijstijd
Bol/bbl	Vrij, maar onderwijstijd naar rato (7.2.7. 3 ^e en 4 ^e lid WEB)	Onderwijstijd afhankelijk van studieduur en naar rato (7.2.7. 3 ^e en 4 ^e lid WEB)
Derde leerweg	vrij	vrij

Bekostigde instellingen, bekostigd deel

Wettelijk kader: gehele WEB

Leerweg	Studieduur	Onderwijstijd
Bol/bbl	Studieduur bepaald (7.2.4a WEB) Niveau 1: 1 jaar Niveau 2: 1-2 jaar Niveau 3: 2-3 jaar Niveau 4: 3 jaar*	Onderwijstijd bepaald (7.2.7 3 ^e en 4 ^e lid WEB), afhankelijk van niveau en leerweg
Derde leerweg	n.v.t.	n.v.t.

Tabel I.b Onderwijstijd nader bepaald

Niet bekostigde instellingen

Onderwijstijd per leerweg	Onderwijstijd
bol	Onderwijstijd afhankelijk van studieduur en naar rato
bbl	Onderwijstijd afhankelijk van studieduur en naar rato
Derde leerweg	vrij

Bekostigde instellingen, niet bekostigd deel (contractactiviteiten)

Onderwijstijd per leerweg	Onderwijstijd
Bol	Onderwijstijd afhankelijk van studieduur en naar rato
Bbl	Onderwijstijd afhankelijk van studieduur en naar rato
Derde leerweg	vrij

Bekostigde instellingen, bekostigd deel

Leerweg bol

Onderwijstijd per niveau	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4
Onderwijstijd	1 jaar: 1000 uur (600 bot)	1 jaar: 1000 uur 2 jaar: 2000 uur (1250 bot, 450 bpv, 1 ^{ste} lj 700 bot)	2 jaar: 2000 uur (1250 bot, 450 bpv, 1 ^{ste} lj 700 bot) 3 jaar: 3000 uur (1800 bot, 900 bpv, 1 ^{ste} lj 700 bot)	3 jaar: 3000 uur (1800 bot, 900 bpv, 1 ^{ste} lj 700 bot) 4 jaar: urennormen 3jarig mbo4 naar evenredigheid ophogen

Leerweg bbl

Onderwijstijd per niveau	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4
Onderwijstijd	850 uur per jaar (220 bot, 610 bpv)	850 uur per jaar (220 bot, 610 bpv)	850 uur per jaar (220 bot, 610 bpv)	850 uur per jaar (220 bot, 610 bpv)

Leerweg ovo

Onderwijstijd per niveau	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4
Onderwijstijd	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2018-12 | gratis

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | november 2018